

Jubileren op een kruispunt

In het jaar dat het 100 jaar bestaat, viert het Fries Landbouwmuseum in Leeuwarden de heropening als grootste agrarisch museum van het land. Intussen hing met een dreigende subsidieaval het zwaard van Damocles boven de historische boerderij, terwijl de nieuwe wijk Middelsee om het museum heen verrijst. Inmiddels is duidelijk dat het museum de komende jaren de gevraagde subsidie krijgt van de provincie. Directeur Peter Wester kijkt terug en stippelt een nieuwe koers uit voor dit jubilerende museum op een kruispunt. In *Fryslân* deelt hij zijn visie.

De officiële heropening van het vernieuwde museum vond plaats op 16 mei, tegelijk met de start van de nieuwe expositie *De Wereld van het Friese Paard*. Het Fries Landbouwmuseum in Leeuwarden is het grootste agrarische museum van Nederland, dat vele facetten van de landbouw toont. Dit jaar wordt gevierd dat het Fries Museum op 18 december 1925 een tentoonstelling opende over het oude zuivelbedrijf. Dit was de kiem van het Fries Landbouwmuseum. Reden genoeg om terug te kijken op de rol die het museum de afgelopen eeuw heeft vervuld. De zuivelexpositie van 1925 ontstond uit de gevoelde noodzaak een werkwijze en manier van bestaan vast te leggen die in hoog tempo aan het verdwijnen was. Wat een vooruitziende blik; in de afgelopen eeuw zou het landbouwmuseum getuige zijn van ingrijpende gebeurtenissen: de Tweede Wereldoorlog, de Hongerwinter, de wederopbouw, alle met grote gevolgen voor de landbouw en de voedselvoorziening. Marshallhulp, Mansholt en Europees beleid brachten vergaande modernisering en industrialisering, met verreikende consequenties. De rol van landbouw in de samenleving veranderde met dezelfde snelheid mee. Tegelijkertijd dwingen actuele vraagstukken tot bezinning. Landbouw is breder dan alleen de Friese agrarische geschiedenis. Als primaire voedselproducent oefent zij een enorme invloed uit op omgeving en maatschappij. Het is daarom hoog tijd om ook te kijken naar de toekomst en de rol die het museum daarin voor zichzelf ziet.

Landbouwdebat

Van Ottema's gereconstrueerde zuivelkelder tot aan voorzitter Swierstra's doel in 1987: steeds trad het museum de afgelopen honderd jaar (zie kader pag. 10) in de eerste plaats op als bewaarder van agrarisch erfgoed, met educatie en publieksbereik als waardevolle aanvullingen. In 2019 werd een nieuwe missie geformuleerd, die het museum positioneerde als brug tussen verleden en toekomst. Toch klonk indertijd kritiek op de beperkte aansluiting van het museum bij het actuele landbouwdebat. De nieuwe koers bouwt weliswaar voort op het rijke erfgoed, maar plaatst landbouw nadrukkelijk in een brede context, met ruime aandacht voor actuele vraagstukken. Zoals we zullen zien, weet het museum honderd jaar na de oprichting opnieuw aan te sluiten bij de tijdgeest. Het eeuwfeest wordt op 18 december 2025 officieel gevierd met een nieuwe permanente tentoonstelling over de eigen museumgeschiedenis. Aanleiding, ontwikkeling en doelstellingen worden zichtbaar gemaakt aan de hand van unieke documenten, sprekend beeldmateriaal en oude collectiestukken die reeds bij de start aanwezig waren. Parallel daaraan richt de expositie de blik op honderd jaar Friese landbouw: de modernisering van akkerbouw en veeteelt, de centrale rol van de zuivel en de invloed van technologische en maatschappelijke veranderingen.

Het onlangs uitgebreide Fries Landbouwmuseum in Leeuwarden, waar de wijk Middelsee omheen verrijst.

Zo wordt duidelijk hoe het museum en de landbouw zich gezamenlijk hebben ontwikkeld en hoe nauw beide met de samenleving zijn verweven.

Nieuwe koers

De Nederlandse landbouw bevindt zich in een transitie. Voedselvoorziening, klimaatverandering en stikstofproblematiek vragen om beleid waarin natuur en biodiversiteit volwaardig meetellen. Als 's werelds tweede landbouwexporteur draagt ons land een verantwoordelijkheid: economische belangen moeten worden afgestemd op ecologische duurzaamheid en maatschappelijke acceptatie. Tegelijkertijd groeit de afstand tussen boer en burger. Door verstedelijking en vervreemding van voedselproductie ontbreekt dikwijls wederzijds begrip waardoor debatten over stikstof, dierenwelzijn en voedselzekerheid verharder en de agrarische sector gemakkelijk tot hoofdschuldige wordt gemaakt. In dit spanningsveld is behoefte aan duiding, context en een plek waar uiteenlopende perspectieven samenkomen. Het Fries Landbouwmuseum wil die rol vervullen door erfgoed te verbinden met actuele thema's en landbouw niet alleen historisch maar ook maatschappelijk te belichten. De eeuw aan historische ervaringen en voortdurende heroriëntaties vormt de voedingsbodem voor de nieuwe koers. Daarin zet het museum zijn erfgoed in om de actuele landbouwvraagstukken van vandaag te duiden en te verbinden met de samenleving. Het Fries Landbouwmuseum kiest er daarom

voor expliciet gericht te zijn op de maatschappij en actuele thema's, waarbij het fungeert als neutraal platform voor een constructieve en gezonde landbouwdialoog.

Nieuw museum

Op vrijdag 16 mei openden gedeputeerde Sijbe Knol en wethouder Hein de Haan feestelijk het vernieuwde Fries Landbouwmuseum. Na een omvangrijke uitbreiding

'Ko Jantsje', de opgezette Fries-Hollandse koe van het Fries Landbouwmuseum, die werd geslacht in 2018 en speciaal voor het toen net naar Leeuwarden verhuisde museum werd opgezet. Preparateur Chris Walen had daar ruim achthonderd uur voor nodig.

De nieuwe multimedia-presentatie van het Frysk hynder is een bijzonder element in de nieuwe permanente expositie.

Deze melkammerbank was al te zien in de eerste landbouwwereldtentoonstelling van honderd jaar geleden.

beschikt het nu over een bibliotheek, een multifunctionele ruimte, een educatielokaal en een grote zaal voor wisselexposities. De nieuwe vaste tentoonstelling *De Wereld van het Friese Paard* is informatief en interactief. Via film, beeldmateriaal en authentieke objecten wordt de geschiedenis van het Friese paard verteld: van boerenpaard tot wereldwijd icoon. Verhalen over fokkerij, sport en cultuur brengen de kracht en betekenis van het dier tot leven. In de vernieuwde exposities *Akkerbouw*, *Zuivel* en *Veeteelt* vertellen de verschillende collecties met audiovisuele middelen en schilderkunst de eeuwenlange ontwikkeling van het boerenbestaan in Fryslân.

Naast hedendaagse objecten ziet de bezoeker ook werktuigen die al in 1925 in het Eysingahuis en later in Stania State te zien waren. Deze stukken vormen een tastbare verbinding met de oorsprong van het museum en tonen hoe zorgvuldig het erfgoed is bewaard. Zo rust de nieuwe koers stevig op een hele eeuw museumgeschiedenis.

De collectie agrarisch erfgoed is en blijft de kern van de tentoonstelling. Waar zij echter voorheen met zeggingskracht het verhaal van de Friese landbouwgeschiedenis *zelfstandig* vertelde, wordt ze voortaan bevraagd vanuit een breder verhaal over de *betekenis* van landbouw. De vaste agrarische expositiethema's worden nu belicht vanuit drie

invalshoeken: landbouw als basis van de mondiale voedselvoorziening, landbouw in sociaaleconomische context binnen de Nederlandse agrarische sector en landbouw in sociaal-cultureel verband binnen de Fryske mienskip. Het Fries Landbouwmuseum wil neutraal en onafhankelijk kennis toegankelijk maken en een podium bieden aan uiteenlopende perspectieven, belangen en idealen. Als verbinder slaat het een brug tussen de rijke landbouwgeschiedenis en de uitdagingen van nu. Het wisselexpositiethema *Landbouw, Maatschappij & Actualiteit* agendeert hedendaagse, soms controversiële onderwerpen en vervult binnen deze benadering een centrale positie.

Met dit vertrekpunt wordt een breed programma ontwikkeld van jaarlijkse wisselexposities, kleinere tentoonstellingen, lezingen, debatten, projecten en samenwerkingen.

Voedselsysteem

De eerstvolgende wisselexpositie, gepland voor oktober 2026, behandelt het internationale voedselsysteem. Daarnaast wordt gewerkt aan een expositie over de sociaaleconomische en sociaal-culturele positie van de boerin. Ook organiseert het museum samen met het Lânboukundich Wurkferbân van de Fryske Akademy al enkele jaren een reeks lezingen en debatten waarin

wetenschap en praktijk elkaar ontmoeten. Binnen de serie ‘Kan innovatie de Friese boer redden?’ gingen in november Hidde Boersma en Frank Verhoeven, ondanks fundamentele verschillen van inzicht, in constructieve discussie over *landsparring* en *landsharing*; een treffend voorbeeld van de verbindende rol die het museum wil spelen.

Samenwerking met onderzoeks- en onderwijsinstellingen, culturele partners, bedrijven en overheden versterkt de inhoud, de actualiteitswaarde en de maatschappelijke impact. Zo worden in een project met de Rijksuniversiteit Groningen complexe landbouw- en voedselthema's vertaald naar toegankelijke presentaties. Studenten van de masteropleiding Educatie en Communicatie werken hierbij aan actuele vraagstukken rond stikstof, klimaat en dierenwelzijn; hun interactieve stikstofzuil wordt in oktober gepresenteerd. Educatie is een museale kerntaak. Het voedselonderwijs voor basisscholen is daarbij van groot belang: veel stadskinderen hebben tegenwoordig geen idee waar hun eten vandaan komt. De programma's voor het basisonderwijs sluiten aan bij het curriculum en stimuleren na te denken over de herkomst van voedsel. In de lessen leren kinderen kaas en patat maken en koekjes bakken. Daarnaast wordt het brede publiek betrokken via workshops en interactieve opdrachten tijdens een museumbezoek.

Cultureel ondernemerschap

Het Fries Landbouwmuseum streeft naar cultureel ondernemerschap in de overtuiging dat een museum nimmer vol-

ledig door subsidies gedragen mag worden, maar evenmin geheel zelfstandig kan bestaan. Om de maatschappelijke taak te waarborgen is een stevige publieke basis nodig. Tegelijkertijd creëert een eigen inkomstenwerving via fondsen, sponsors en exploitatie de nodige dynamiek en stimuleert zij publieksverbreding. Precies die combinatie biedt stabiliteit en onafhankelijkheid. Deze ondernemende strategie veronderstelt doelgroepverbreding. Naast mensen met een landbouwachtergrond, erfgoedliefhebbers en toeristen richt het landbouwmuseum zich tegenwoordig nadrukkelijk ook op gezinnen, scholieren, jongeren en stedelijke bezoekers, terwijl het bovendien internationale gasten en professionals uit de landbouwsector en het openbaar bestuur actief betreft.

Met de landelijke voedselpositie die in oktober 2026 opent, presenteert het Fries Landbouwmuseum de grootste tentoonstelling uit zijn bestaan. Samen met projectpartners wordt het mondiale voedselsysteem van twee zijden belicht. Enerzijds stelt **Food for Thought** met indringende foto's van Kadir van Lohuizen, filmbeelden, installaties en geprojecteerde, verbijsterende statistieken kritische vragen over de herkomst van ons voedsel, de rol van Nederland in de wereldhandel en de gevolgen voor milieu en samenleving. Anderzijds biedt **Second Thought** de sector de gelegenheid te laten zien hoe Friese en Nederlandse bedrijven, met presentaties en innovatieve voorbeelden, werken aan duurzame oplossingen voor de voedselproductie van morgen. Deze dubbelpositie maakt de weg vrij voor een open

In de vaste expositie is meer ruimte gecreëerd voor het verhaal van de landbouwmechanisatie en de komst van de trekker, zoals deze van Allis Chalmers.

Een eeuw Fries Landbouwmuseum

Eind negentiende eeuw bevond de Friese landbouw zich in een proces van grote verandering. De traditionele bereiding van boter en kaas op de boerderij maakte plaats voor productie in zuivelfabrieken, waardoor werktuigen en eeuwenoude methoden in snel tempo uit het dagelijks gebruik verdwenen. Binnen het Koninklijk Fries Genootschap, dat in 1881 het Fries Museum had opgericht, groeide het besef dat dit erfgoed behouden moest blijven. In 1921 deed waarnemend directeur Nanne Ottema (1874–1955) een oproep om oude zuivelwerktuigen te schenken. De respons was enorm: boeren schonken in groten getale karnmolens, kaaspersen, zuivelgerei en wat dies meer zij. Hiermee werd de kiem gelegd voor een heuse landbouwafdeling.

De karnton die al onderdeel uitmaakte van de eerste landbouwexpositie (1925) staat ook nu nog in de vaste opstelling in het museum.

Eysingahuis (1925–1956)

In 1923 werden drie kelders van het Eysingahuis aan de Turfmarkt in Leeuwarden ingericht als ‘het oude zuivelbedrijf’ dat op 18 december 1925 officieel werd geopend. Met zijn geïllustreerde gids gaf Ottema de collectie tevens een educatieve waarde. In 1929 volgde de oprichting van de Commissie voor het Oude Landbouwbedrijf, die het verzamelgebied uitbreidde met werktuigen uit de Friese akkerbouw. De presentatie in het Landbouwhuis aan de Willemskade bleek echter al snel te beperkt, waardoor een beter onderkomen voor de akkerbouwcollectie noodzakelijk werd. In overleg met het Sint Anthony Gasthuis, dat sinds 1930 eigenaar was van Stania State in Oentsjerk, kreeg de landbouwcollectie in 1932 eerst het wagenhuis tot haar beschikking.

Stania State (1934–1974)

Twee jaar later vond het museum definitief onderdak in Oentsjerk. Conservator P.C.J.A. Boeles (1873–1961) bracht er werktuigen, schilderijen van IJsbrand Mees (1878–1965) en authentieke ruimtes samen tot een overtuigend landbouwmuseum. Na de oorlog volgden nieuwe impulsen, maar de financiële problemen bleven terugkeren. Dankzij de aankoop van het landgoed door jonkheer M.N. van Loon (1923–2006) en de daaraan verbonden herbestemming, kon sluiting worden voorkomen. In 1956 volgde een nieuw begin met de samenvoeging van de landbouw- en zuivelcollecties, waarmee voor het eerst een totaaloverzicht van de Friese landbouw- en zuivelgeschiedenis getoond werd.

Ondanks lovende kritieken bleken exploitatieproblemen hardnekkig, waardoor de samenwerking tussen de betrokken partijen verslechterde en het museum in 1974 de deuren moest sluiten. De collecties verhuisden naar de kelders van de Kanselarij in Leeuwarden, in afwachting van een nieuwe toekomst.

Tussenperiode (1974–1987)

In de daaropvolgende jaren werd tevergeefs gezocht naar een nieuw onderkomen, eerst in Schettens en later in Achlum. Pas met de aankoop van een voormalige timmerfabriek in Exmorra in 1984 ontstond een reële kans op een herstart, mede dankzij steun van provincie, gemeente en het Integraal Structuurplan voor het Noorden.

Exmorra (1987–2006)

Op 11 juli 1987 opende Commissaris van de Koningin Hans Wiegel het nieuwe Fries Landbouwmuseum. Voorzitter J. Swierstra formuleerde de doelstelling kernachtig: ‘Het bieden van een overzicht van de ontwikkelingen binnen de Friese landbouw “fan âldste tiden oant juster”.’ In Exmorra ontving het landbouwmuseum voor het eerst provinciale subsidie en kon het een conservator aanstellen. De ligging aan de toeristische Aldfaers Erf-route trok bezoekers, maar de beperkte ruimte en het verouderde pand stonden verdere groei in de weg. Een nieuw onderkomen werd gevonden in Earnewâld.

Earnewâld (2006–2017)

In 2006 betrok het museum samen met It Fryske Gea De Buitenplaats in Nationaal Park De Âlde Feanen. De samenwerking vormde een belangrijke stap naar verdere professionalisering. Ondertussen werd de collectie aanzienlijk uitgebreid met objecten uit het landbouwmuseum in Wage-

ningen en delen van de Ús Mem-verzameling. Hoewel de bezoekersaantallen aanvankelijk stegen, bleef structurele groei uit. Het bestuur besloot uit te zien naar een betere locatie.

Leeuwarden (2018-heden)

In 2018 vond het Fries Landbouwmuseum een nieuw thuis in de rijksmonumentale boerderij uit 1909 aan de zuidrand van Leeuwarden waar het nu gevestigd is. De locatie bood ruimte voor uitbreiding en samenwerking met agrarische kennisinstellingen in de 'Dairy Valley'. In 2020 werd de collectie uitgebreid met de erfenis van Stichting Ús Mem en het Nationaal Veeteeltmuseum, waaronder de beroemde fokstier Sunny Boy. Dankzij een legaat konden ook de gewenste uitbreiding en de expositie over het Friese Paard worden gerealiseerd. Tegenwoordig bezit het museum bijna 50.000 objecten, waarvan er ongeveer 750 in de vaste opstelling zijn opgenomen: van negentiende-eeuwse arendploegen tot schilderijen van Ids Wiersma. Samen vertellen zij een eeuw landbouwmuseum.

Met dank aan Jan Vreeling.

Alle foto's: collectie FLM

voedseldialoog, waarmee het Fries Landbouwmuseum zijn rol als neutraal en verbindend platform benadrukt. Deze tentoonstelling belichaamt de nieuwe koers.

Pijnlijk duidelijk

Landbouw is innig verweven met de provinciale identiteit en de Friese mienskip. Het Fries Landbouwmuseum heeft het agrarisch erfgoed al een eeuw bewaard, geduid en gedeeld en is nu tevens de plek voor dialoog over de rol van landbouw in onze maatschappij. Om die rol te kunnen blijven vervullen, heeft het fors geïnvesteerd in vernieuwing en actualisering, met een bewuste koers waarin erfgoed, educatie en maatschappelijke reflectie elkaar versterken. Een dergelijk inhoudelijk fundament kan slechts overeind blijven met een solide financiële basis. De recente verdeling van de cultuursubsidies 2026-2028 heeft pijnlijk duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar het is. Zonder structurele provinciale steun dreigt dit unieke instituut tussen wal en schip te raken. Het Fries Landbouwmuseum en zijn partners zetten zich daarom de afgelopen maanden – met succes – in voor behoud van subsidie en werken tegelijk aan vergroting van de eigen financiële zelfstandigheid. Alleen zo kan de continuïteit worden gewaarborgd. <

Dubbel glas-in-loodraam van Frico, afkomstig uit de Leeuwarder vestiging aan de Sneekertrekweg, dat in 1938 door het personeel werd aangeboden aan de directie bij het 40-jarig bestaan van de Friesche Coöperatieve Zuivel-Export Vereniging. De ramen, gemaakt door Willem Bogtman (1882-1955), lagen bijna veertig jaar in opslag, maar bevinden zich sinds 2020 in het Fries Landbouwmuseum.

Peter Wester (De Wilgen, 1973) studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Met zijn bureau Tijdgenoot richt hij zich op historisch onderzoek, in het bijzonder op bedrijfsgeschiedenissen. Sinds augustus 2024 is hij directeur van het Fries Landbouwmuseum.